

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ СФЕРИ КУЛЬТУРИ У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ НОВИХ УМОВ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розглядаються тенденції розвитку закладів сфери культури різних типів з огляду на формування нових умов культурної політики нашої країни. Аналізується роль держави у створенні закладів культури, проблеми їх фінансування та питання, які виникають у здійсненні культурно-просвітницької діяльності.

Ключові слова: заклади культури, культурно-освітній простір, тенденції розвитку культури, державна культурна політика.

Філіна Антоніна Петрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, професор Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Тенденции развития учреждений сферы культуры в контексте становления новых условий культурной политики

В статье рассматриваются тенденции развития учреждений сферы культуры различных типов с учетом формирования новых условий культурной политики нашей страны. Анализируется роль государства в создании учреждений культуры, проблемы их финансирования и вопросы, которые возникают в осуществлении культурно-просветительской деятельности.

Ключевые слова: учреждения культуры, культурно-образовательное пространство, тенденции развития культуры, государственная культурная политика.

Filina Antonina, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor, Professor National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Modern trends and consumers culture in the context of new cultural policy terms of state

The article tells about the tendencies in the development of culture institutions of various types taking into consideration the cultural policy, the role of state in culture institution creation, their financing problems of cultural and educational activity.

The Law of Ukraine "On Culture" defines legal bases of cultural activities. They are regulated by public relations related to the creation, use, distribution, preservation of cultural heritage and cultural values, and are focused on providing access to them.

In Article 1 of the basic terms, namely the basic network of cultural institutions – Plex complementary enterprises, institutions, organizations and cultural institutions of the state and municipal Ownership, which are aimed at creating conditions for the development of human creativity, collecting, storage, use and dissemination of material and spiritual cultural values, scientific development, and to ensure the integrity of the cultural space of Ukraine, the accessibility of the national cultural heritage, the rights of citizens in culture; domestic (national) cultural product – a cultural good and cultural values created (provided) by domestic manufacturer; grant financial resources provided to non-repayable basis subject in activities in the field of culture for the implementation of cultural and artistic project; activities in the field of culture (cultural activities) – creative, economic, scientific, library, information, museum, educational, cultural, recreational and entertainment activities aimed at creating, copying, distribution, demonstration, promotion, preservation and use of cultural goods and values to meet the cultural needs of citizens; cultural institution – a legal entity, main activity of which is the work of cultural or structural unit of a legal entity, whose functions consist in carrying out activities in the field of culture.

The main principles of the state policy in the field of culture are: recognition of culture a major factor identity Ukrainian people – citizens of Ukraine of all nationalities (hereinafter – the Ukrainian people); promoting the creation of a unified cultural space of Ukraine, preservation integrity culture; the protection and preservation of cultural heritage as the foundation of national culture, caring for the development of the culture; promoting the humanistic ideas, high moral principles in public life; freedom of creativity, intellectual property rights, copyright and related rights; guaranteeing the rights of citizens in culture; creating conditions for their personal development, increasing cultural level, aesthetic education of citizens, availability of cultural education for children and youth, satisfaction of cultural needs of the Ukrainian people, development of cultural institutions regardless of ownership, involvement in the cultural sphere investment funds from paid services, charity and other sources not prohibited by law; to promote activities of professional creative unions and NGOs in the field of culture, active functioning of the state language in Ukraine's cultural space, public access to culture values; definition of aesthetic education of children and youth a priority the development of culture; provision of basic network of cultural, educational cultural sphere; support for cultural activities associated with the production and distribution of electronic and print media, audio and audiovisual products, development of computer technologies and increase of their potential for increased access and involvement of the public in activities in the field culture etc; promotion of Ukrainian national culture in all its diversity and world cultural heritage in Ukraine; support the domestic producer in culture; ensuring the development of international cultural cooperation; the creation of an insurance fund of documentation on cultural values and documents for culture heritage.

The state of priority creates conditions for: development of Ukrainian culture, development of national minorities of Ukraine; conservation, restoration and protection of historical heritage; aesthetic education of citizens, especially children and youth; expand cultural institutions in rural places. Network sphere of culture is formed in order to: ensure the

development of culture, of all genres and art forms, as well as the integrity of national culture; the rights of citizens of Ukraine in the sphere of culture, ensuring the availability of national cultural heritage, cultural wealth and artistic creativity through compliance with government social standards in the service sector cultural institutions.

Keywords: cultural institutions, cultural and educational space, development trends of culture, state cultural policy.

У законі України "Про культуру" [1] визначено правові засади діяльності у сфері культури, регулюються суспільні відносини, пов'язані зі створенням, використанням, розповсюдженням, збереженням культурної спадщини та культурних цінностей, і спрямування на забезпечення доступу до них.

У статті 1 Закону визначені основні терміни, а саме: базова мережа закладів культури – комплекс підприємств, установ, організацій і закладів культури державної та комунальної форми власності, діяльність яких спрямована на створення умов для забезпечення розвитку творчості людини, збирання, збереження, використання і поширення інформації про матеріальні та духовні культурні цінності, наукові розробки, а також на забезпечення цілісності культурного простору України, доступності національного культурного надбання, дотримання прав громадян у сфері культури; вітчизняний (національний) культурний продукт – культурні блага і культурні цінності, створені (надані) вітчизняним виробником; грант – фінансові ресурси, що надаються на безповоротній основі суб'єкту, який провадить діяльність у сфері культури, для реалізації культурно-мистецького проекту; діяльність у сфері культури (культурна діяльність) – творча, господарська, наукова, бібліотечна, інформаційна, музейна, освітня, культурно-дозвіллева та розважальна діяльність, спрямована на створення, тиражування, розповсюдження, демонстрування, популяризацію, збереження і використання культурних благ та культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян; заклад культури – юридична особа, основною діяльністю якої є діяльність у сфері культури, або структурний підрозділ юридичної особи, функції якого полягають у провадженні діяльності у сфері культури; культура – сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти; культурний простір України – сфера, в якій відповідно до законодавства провадиться культурна діяльність та задовольняються культурні, інформаційні та дозвіллеві потреби громадян, що охоплює, зокрема, радіо і телебачення, періодичні друковані видання та книговидавничу продукцію, ринок культурних благ, а також культурно-мистецьке середовище; культурні блага – товари та послуги, що виробляються в процесі провадження діяльності у сфері культури для задоволення культурних потреб громадян (книги, художні альбоми, аудіовізуальні твори та їх демонстрування, аудіопродукція (музичні звукозаписи), твори та документи на новітніх носіях інформації, вироби художніх промислів, театральні та циркові вистави, концерти, культурно-освітні послуги тощо); культурно-мистецька громадськість – митці та працівники закладів культури, інші працівники, об'єднані в професійні творчі спілки, національно-культурні товариства; культурно-мистецька освіта – спеціальна освіта у сфері культури і мистецтва; культурно-мистецький проект – форма культурної діяльності з визначеними метою і строком реалізації (досягнення мети), а також цільовим фінансуванням згідно з кошторисом (бюджетом); мистецтво – творча художня діяльність у сферах: літератури, архітектури, скульптури, живопису, графіки, декоративно-вжиткового мистецтва, музики, танцю, театру, кіно та інші види діяльності людини, що відображають дійсність у художніх образах; мистецьке аматорство – непрофесійна творча діяльність окремих осіб або колективів, що не є для них основним заняттям і не має на меті отримання доходів; національне культурне надбання – сукупність унікальних культурних цінностей, об'єктів культурної спадщини, що мають виняткове історичне значення для формування культурного простору України; національно-культурна державна цільова програма – програма, спрямована на створення сприятливих умов національно-культурного розвитку, збереження національно-культурної спадщини, задоволення інтелектуальних та духовних потреб людини, та цільова регіональна програма у сфері культури, що передбачають вирішення питань, пов'язаних з діяльністю та розвитком базової мережі закладів культури всіх рівнів або відповідного рівня, а також реалізацію культурно-мистецьких проектів і здійснення державними та недержавними закладами культури заходів, що фінансуються з державного та/або місцевих бюджетів; нематеріальна культурна спадщина – звичаї, форми показу та вираження, знання, навички, що передаються від покоління до покоління, постійно відтворюються спільнотами та групами під впливом їхнього досвіду, оточення, взаємодії з природою, історії та формують у них почуття самобутності та наступності, сприяючи таким чином повазі до культурного розмаїття і творчості людини; об'єкти культурного призначення – цілісні майнові комплекси клубних закладів (клубів, будинків культури, палаців культури тощо), парків культури та відпочинку, бібліотек, музеїв, архівів історико-культурних заповідників, театральних видовищних закладів (театрів, філармоній, концертних організацій, музичних колективів, ансамблів тощо), кінотеатрів, інших закладів культури; пам'ятки культурної спадщини, предмети колекцій, зібрання, фонди, будівлі, споруди культурного призначення та інші культурні цінності; працівник культури (працівник у сфері культури) – професійний творчий працівник або працівник закладу культури чи інша фізична особа, яка провадить діяльність у сфері культури; професійний творчий працівник – особа, яка провадить творчу діяльність на професійній основі, результатом якої є створення або інтерпретація творів у сфері культури та мистецтва, публічно пред-

ставляє такі твори на виставках, шляхом публікації, сценічного виконання, кіно-, теле-, відеопоказу тощо та/або є членом творчої спілки, та/або має державні нагороди за діяльність у сфері культури та мистецтва; суб'єкти діяльності у сфері культури – фізичні та юридичні особи, що провадять культурну діяльність або реалізують владні повноваження у сфері культури; творча діяльність – індивідуальна чи колективна творчість, результатом якої є створення або інтерпретація творів, що мають культурну цінність [1].

Основними засадами державної політики у сфері культури є:

- визнання культури одним з основних факторів самобутності Українського народу – громадян України всіх національностей (далі – Український народ);
- сприяння створенню єдиного культурного простору України, збереженню цілісності культури;
- захист і збереження культурної спадщини як основи національної культури, турбота про розвиток культури;
- сприяння утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті;
- забезпечення свободи творчості, захист прав інтелектуальної власності, авторського права і суміжних прав;
- гарантування прав громадян у сфері культури;
- створення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня, естетичного виховання громадян, доступності освіти у сфері культури для дітей та юнацтва, задоволення культурних потреб Українського народу, розвитку закладів культури незалежно від форми власності, залучення до сфери культури інвестицій, коштів від надання платних послуг, благодійництва, інших не заборонених законодавством джерел;
- сприяння діяльності професійних творчих спілок та громадських організацій у сфері культури, активному функціонуванню державної мови в культурному просторі України, доступу громадян до культурних благ;
- визначення естетичного виховання дітей та юнацтва пріоритетом розвитку культури;
- забезпечення діяльності базової мережі закладів культури, закладів освіти сфери культури;
- підтримка діяльності у сфері культури, пов'язаної з виготовленням і розповсюдженням електронних та друкованих засобів масової інформації, аудіо- та аудіовізуальної продукції, розробленням комп'ютерних технологій та підвищенням їх потенціалу для розширення доступу та залучення громадськості до діяльності у сфері культури тощо;
- пропагування української національної культури у всій її різноманітності за кордоном та світового культурного надбання в Україні;
- підтримка вітчизняного виробника у сфері культури;
- забезпечення розвитку міжнародного культурного співробітництва;
- створення страхового фонду документації про культурні цінності та документів на об'єкти культурної спадщини [4].

Пріоритети державної політики у сфері культури визначаються: програмами Президента України, щорічним посланням Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України та програмами діяльності Кабінету Міністрів України, в яких обов'язково враховуються аспекти розвитку культури; державними цільовими програмами у сфері культури, що розробляються і затверджуються згідно із законодавством.

Держава у пріоритетному порядку створює умови для: розвитку культури української нації, корінних народів та національних меншин України; збереження, відтворення та охорони історичного середовища; естетичного виховання громадян, передусім дітей та юнацтва; розширення культурної інфраструктури села.

Мережа сфери культури формується з метою: забезпечення розвитку сфери культури, всіх жанрів і видів мистецтва, а також цілісності національної культури; дотримання прав громадян України у сфері культури, забезпечення доступності національного культурного надбання, культурних благ та мистецької творчості шляхом дотримання державних соціальних нормативів у сфері обслуговування закладами культури [4].

Базова сфера культури формується органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування під час формування та забезпечення функціонування мережі закладів культури керуються державними соціальними нормативами у сфері обслуговування закладами культури, передбаченими Законом України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії".

Загальнодержавний рівень мережі закладів культури складають державні (бібліотеки, музеї, галереї, заповідники, цирки, музичні колективи й ансамблі, культурно-інформаційні та культурно-просвітницькі центри, навчальні заклади культури і мистецтва, кіностудії, художні галереї, виставки національного (загальнодержавного) значення тощо) та національні заклади культури [6].

Місцевий рівень мережі закладів культури складають комунальні заклади культури (бібліотеки, музеї, галереї, заповідники, виставки, театри, філармонії, концертні організації, мистецькі колективи, кіно-, відео-установки, кінотеатри, кіновідеопрокатні підприємства, об'єднання, палаци і будинки куль-

тури, інші клубні заклади, навчальні заклади культури і мистецтва, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, центральні парки культури і відпочинку тощо).

На підставі державних соціальних нормативів забезпечення населення закладами культури і культурними послугами спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у сфері культури затверджує перелік закладів культури мережі загальнодержавного рівня, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування затверджують переліки закладів культури мережі місцевого рівня.

Статус національного може надаватися закладу культури, який досяг найвищих показників у розвитку та примноженні національного культурного надбання, реалізації ідеї національного відродження і є провідним серед закладів культури відповідного рівня.

Порядок надання закладу культури статусу національного визначається законодавством.

Безумовно, ефективне педагогічне регулювання клубною роботою неможливе без наявності певних умов, як то управлінських, організаційних, технологічних, фінансових, кадрових; налагодження системи підвищення професійної кваліфікації клубних спеціалістів; творчих заходів; систематичної оцінки діяльності клубного закладу. Водночас слід враховувати: соціально-економічну ситуацію в країні та правову базу; сучасні тенденції розвитку індустрії дозвілля та особливості формування ринку послуг; традиції національної педагогіки й культури та інноваційні методи освіти і виховання; якісність та систематичність соціально-культурних послуг.

Процес виховання в клубі відрізняється від процесу виховання в навчальній діяльності метою, складом відвідувачів, формами занять. Дозвілліве заходи за змістом та формою набагато різноманітніші, ніж навчальні та професійні; важливе значення має сам процес, а не досягнутий результат. Специфіка виховного впливу клубу полягає в добровільності. Важливим завданням клубних працівників є створення умов та надання можливостей для цікавого, змістовного відпочинку, для розширення світогляду, поповнення знань, удосконалення умінь та навичок, які потім можуть бути перенесені до інших сфер життєдіяльності. Самоосвіта у сфері дозвілля здійснюється через читання; участь у семінарах-практикумах, дискусіях, ділових іграх, екскурсіях; прослуховування музики; перегляд науково-популярних та документальних фільмів. А формування вміння використовувати набуті в клубі навички в різних життєвих ситуаціях допоможе особистості результативніше проявити свої творчі здібності, вміло застосувати і набуті знання в трудовому процесі і в позаробочий час – у навчанні, побуті, громадській роботі, розвагах, під час відпочинку.

Синтетична спрямованість клубу дозволяє збирати під одним дахом людей із різними вміннями та інтересами, створює умови для їхнього спілкування і взаємного збагачення.

Отже, заклади культури клубного типу мають значний педагогічний потенціал впливу на відвідувачів. Однак ефективне використання цього потенціалу потребує від закладів культури постійного удосконалення: матеріально-технічного, кадрового, інформаційно-методичного. Завданням клубу є створення умов для відповідного проведення дозвілля; підвищення рівня знань, умінь, навичок населення.

До пріоритетних напрямів роботи закладів культури варто віднести:

- сприяння створенню єдиного регіонального культурного простору, збереження цілісності національної культури;
- сприяння утвердженню гуманістичних ідей, високих моральних засад у суспільному житті;
- захист і збереження історико-культурної спадщини як основи національної культури, турботу про подальший розвиток традиційних культур народів та етносів, які населяють Закарпаття;
- здійснення інформаційного, технологічного та лабораторного забезпечення галузі, нагромадження фундаментальних та оперативних інформаційно-технологічних відомостей, приведення системи методичного забезпечення у відповідність до потреб реформування і оновлення всієї культурно-освітньої роботи;
- активізацію культурно-просвітницької та виховної роботи серед населення, насамперед серед дітей і підлітків, через відродження національних свят та обрядів, пропаганду кращих духовних надбань українського народу, підтримку та розвиток традицій, спрямованих на зміцнення української родини, виховання любові до рідної землі, формування демократичного світогляду, самосвідомості та національної гідності громадян України.

Серед клубних закладів чільне місце щодо виконання вищезазначених завдань надається музеям, культурно-історичним заповідникам.

Музей є унікальним культурним інститутом, що існує понад 300 років. Всього у світі існує понад 35 тисяч музеїв. Музеї України є невід'ємною частиною світової музейної спільноти. Особливістю українського музейництва, започаткованого ще в XIX ст., був тісний зв'язок із потребами суспільства.

Нині в Україні діє 61 історико-культурний заповідник (з них 14 національних), а також майже 400 музеїв (7 національних). Під охороною держави – понад 130 тис. пам'яток. Цією величезною галуззю має опікуватися Державна служба з питань національної культурної спадщини, яка створюється відповідно до Указу Президента України від 20.03.2005 №680 "Про Міністерство культури і туризму України" на базі нині діючої Державної служби охорони культурної спадщини та Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України. Розроблено положення про Службу, формується її структура.

До Списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО включено лише три українські об'єкти – Софійський собор, Києво-Печерську Лавру в Києві, історичний центр Львова. 2003 р. до попереднього Списку всесвітньої культурної спадщини внесено комплекс споруд Бахчисарайського ханського палацу.

Постановою Кабінету Міністрів України від 10.06.05 № 441 "Про Координаційний комітет з проведення Загальнонаціональної акції "Відродимо Хортицю" затверджено склад і положення координаційного комітету цієї важливої акції, розробляється план її заходів, триває робота з розроблення Державної програми розвитку Національного заповідника "Хортиця" на 2006-2010 рр.

Останнім часом поліпшилася ситуація із поповненням бібліотечних фондів, яка протягом 90-х рр. була просто критичною. Цьому сприяло ухвалення Державної програми поповнення бібліотечних фондів, програми "Українська бібліотечна серія".

Беручи до уваги досвід розвинених країн, бібліотеки активно застосовують у своїй роботі інформаційні та телекомунікаційні технології. Нині всі головні регіональні бібліотеки мають доступ до Інтернету та наполегливо працюють над створенням власних баз даних.

Посилилися міжнародні контакти українських митців, діячів культури. Численні виступи українських виконавських колективів, виставки творів із колекцій провідних українських музеїв, експозиції українських художників сприяють зміцненню міжнародного авторитету України. Українські митці з успіхом беруть участь у багатьох міжнародних кіно-та театральних фестивалях, зокрема, Венеціанському бієнале, Берлінському та Канському кінофестивалях, де документальний фільм із незалежної України вперше виборов почесний приз.

Проводиться велика робота над розширенням та вдосконаленням договірно-правової бази співробітництва в галузі культури з іноземними державами.

Пріоритетом цього є розбудова відносин з країнами Євросоюзу та європейськими органами – Єврокомісією, Радою Європи, участь у їхніх культурницьких програмах. Зокрема, проведення в Києві П'ятого (розширеного) міністерського колоквиуму за проектом Ради Європи "STAGE". У колоквиумі взяли участь 48 делегацій європейських країн на рівні міністрів культури, які розпочали свою участь у Європейській програмі оглядів національних культурних політик. Міністерство культури і туризму проводить підготовку до візитів експертних груп Ради Європи, фахівці Українського центру культурних досліджень розпочали підготовку до розробки національного звіту про розвиток культури та культурної політики в Україні.

Роки незалежності, попри всі складнощі, які переживало українське суспільство, характеризувалися відродженням традицій, народної творчості, обрядів, звичаїв, ремесел, а поруч із цим – утворенням нових форм сучасного дозвілля. Клубні заклади для значної частини громадян, особливо у сільській місцевості, часто залишаються єдиними доступними осередками культури. Станом на 01.01.2004 р. в Україні функціонували 19*614 клубних закладів, з них на селі -16400.

Із перших днів свого заснування (1919-1920 рр.) клуби справді були чи не єдиними центрами виховання і формування особистості. Людина приходила на такі заходи, щоб набути знання, поповнити ті, які вона здобула в сім'ї, школі, трудовому колективі. Кожна особистість, незалежно від віку, расової приналежності, могла взяти участь у роботі будь-якого гуртка, чи в якомусь заході. Вона могла проявити свої здібності, отримати різні навички, а головне – відпочити. Саме клуб міг запропонувати щось своє в дозвіллевій діяльності.

Клуб у своєму арсеналі діяльності має багато різних форм впливу на особистість. Але сьогоднішній світ швидко рухається, потребує ефективності й сучасності. Сучасна особистість розумна, освічена, вихована. На неї і проти неї працює весь інформаційний простір. Над вихованням і формуванням сучасних людей з одного боку стало працювати набагато легше, з іншого – важче. Сьогоднішня потреба потребує перебудови. Клубні заклади повинні бути іншими.

Культурна кооперація в Європі формується нині в контексті широкого багатостороннього потоку проєктів та ініціатив, що пропонуються, розробляються та реалізуються окремими митцями, непрофесійними організаціями, місцевими музеями, театрами та компаніями, службами з мистецького управління, місцевими та регіональними органами управління, а також національними урядами та їхніми структурними урядовими організаціями. Проєктів із залученням виключно національних урядів залишається дедалі менше встановленої норми. В цьому контексті під сумнівом залишається можливість урядових організацій вийти за рамки логіки дипломатії, бюрократії та просування та долучитися до інших вимірів кооперації. Всупереч труднощам, спричиненим багатьма факторами, держава виконує свою роль у заповненні прогалін, що мають місце в Європі, між вітчизняними культурними програмами та створенням всеохоплюючого Європейського культурного простору, залученням культурних кіл та наявністю ресурсів у разі появи нових аудиторій.

Поняття культурна кооперація вбачає будь-яку форму інституційної кооперації (із залученням, як мінімум, двох європейських країн), між національними управліннями чи їхніми підрозділами, яким національними управліннями надано спеціальні повноваження для ведення культурної кооперації з метою підтримки та поширення загальних інтересів у культурному аспекті. "Культурна кооперація" може бути міжурядовою культурною кооперацією.

Міністерство проаналізувало 3і європейську країну (15 дійсних членів Європейського Союзу, 13 приєднаних країн та 3 членів Європейського Економічного Простору (Ісландія, Ліхтенштейн та Норвегія). Особлива увага приділяється організаціям, якими є національні управління (урядові департаменти та агенції, що працюють на комерційній основі від уряду, такі як Мистецькі ради); міжнародні

культурні інститути (національні культурні інститути, активно задіяні в підтримці та поширенні культури та мови своєї держави за кордоном; національні культурні організації, такі як Національний театр, Національний музей, Національний оркестр чи Національна бібліотека); та будь-які інші органи державної влади, яким надано спеціальні повноваження національними управліннями для здійснення транснаціональної культурної кооперації, включаючи місцеві та регіональні управління, де це є можливим.

Уряди схиляються до участі в міжнародній культурній кооперації здебільшого з політичних, а не культурних цілей. У певному розумінні міжнародна культурна кооперація може розглядатись як поширена форма дипломатії, особливо в рамках діяльності Міністерства іноземних справ.

Останні роки продемонстрували розвиток інтеграції в технічному логістичному та управлінському напрямках зовнішньої культурної діяльності, в якій беруть участь національні уряди. Національні культурні інститути, включаючи національні театри, балетні групи чи національні музеї часто згадуються в планах із міжнародної культурної кооперації, що передбачає їхню спрямованість до транснаціональної мобільності. Інститути можуть вбачати в цьому втручання в їхні мистецькі плани, що на додаток змушує їх порушувати тенденцію спрямування виключно на національну аудиторію.

У загальних рисах Європейська культурна кооперація змінюється в напрямку від виключно урядової діяльності до урядової підтримки діяльності, що пропонується приватними та непрофесійними культурними організаціями. Підтримка позаурядової діяльності розглядається в певному розумінні як найліпша форма опосередкованої, непрямой культурної дипломатії, що слугує інтересам урядів, культурних операторів та аудиторю.

Існують сумніви з приводу визначення поняття так званої "кооперації". Чи не визначається вона іноді через поняття рекламної діяльності? Адже кооперація в цьому контексті рідко передбачає безкорисливість доброї волі, хоча існують райони частково безробітних, та іноді може мати місце взаємовигідна діяльність щодо створення привабливих умов для залучення туристів. Така кооперація може мати місце лише в разі наявності відкритої партнерської ініціативи.

Кооперація – це не абстрактне поняття доброї волі, а сутність культурного виживання та загострення критичної свідомості в суспільстві.

Естетичне спрямування та сутність міжкурядової культурної кооперації ведуть до залежності від традиційних мистецьких форм. Виключення можуть мати місце у візуальних та виконавчих видах мистецтва, переважно за умов, коли на відповідному рівні може бути забезпечено зниження проявів класичних форм.

Основними заходами кооперації у сфері візуальних видів мистецтва європейських країн є загальноухвалені, традиційні мистецькі виставки. Участь у головних подіях, таких як міжнародні мистецькі бієнале та мистецькі ярмарки, відіграє також важливу роль у національній урядовій політиці цього сектора. Мистецький обмін та представництва здебільшого підтримуються та фінансуються багатьма міністерствами, що виступають як провідники організації коопераційної мережі між міністерствами та мистецькими університетами.

Національні мистецькі музеї відіграють допоміжну та іноді унікальну роль у культурній кооперації. Виходячи з факту, що основним видом їхньої діяльності є виставки, вони спрямовуються на забезпечення сфери, що підтримується посольствами, культурними центрами, інститутами та міністерствами, хоча й мають власну тематичну лінію та бюджет, їхня діяльність зорієнтована на співпрацю з іншими національними музеями, що функціонують поза межами існуючої мистецької мережі.

Не існує підстав очікувати кардинальних змін у національних пріоритетах коопераційної діяльності в сфері візуального мистецтва наступні декілька років. Більша частина урядової діяльності у сфері виконавчого мистецтва стосується питань фінансування, переважно зосереджених на ініціативах, що породжується сектором як таким. Існуюче забезпечення міністерств та фінансових інститутів за так званою моделлю "протягнутої руки" здебільшого спрямовується на підтримку виконавчих видів мистецтва за кордоном. Подібні держави часто субсидують заходи з високим рівнем оглядовості та рекламним впливом (фестивалі, святкування тощо), але загалом менш активно сприяють організації діяльності, що не може гарантувати негайного та наявного ефекту.

Але поряд з позитивними сторонами Міжкурядової культурної кооперації є і негативні або проблемні питання.

Інша важлива форма міжкурядової кооперації існує в сфері теле- та радіомовлення, особливо за посередництвом Європейського телерадіомовного союзу.

Деякі важливі складові простежуються в підході, що приймається різними країнами. Франція, Велика Британія, Німеччина, Нідерланди та Італія є основними генераторами спільних заходів, оскільки більшість країн Східної та Центральної Європи та деякі країни Західної Європи представляють низку країн, на які ці заходи спрямовано, а "культурна кооперація" почасти розуміється в цьому контексті як презентація зарубіжних робіт та компаній. Уряди часто включають до сфери діяльності своїх культурних договорів виступи, фестивалі та продукцію.

Міжкурядова культурна кооперація часто зводиться до підписання двосторонніх чи багатосторонніх договорів виключно дипломатичної природи та позбавлена спеціального змісту.

Упродовж останніх десятиліть міжнародна культурна кооперація набуває певної автономії в контексті розширення освітніх та наукових програм та дедалі більше визнається як стратегічно важли-

ва "третья колона" (поза рамками політичних та економічних питань) у межах деяких міжнародних переговорних процесів.

Перебудова економіки України на ринкових засадах поставила вимогу упорядкування господарського механізму в усіх сферах діяльності, в тому числі і культури. Особливо гостро стоїть питання стосовно бюджетної політики. Стосунки з державою повинні будуватися на ринкових засадах. Ставлення клубних працівників до ринку характеризується нерозумінням сутності таких відносин. Досвід високорозвинених країн свідчить про те, що успішному розвитку культури сприяє раціональне поєднання різних джерел фінансування – передумова її стабільного розвитку.

Необхідність пошуку альтернативних джерел фінансування клубних закладів постала, передусім, через брак коштів із держбюджету.

Майбутнє культури – в сучасному менеджменті, використанні маркетингових технологій, що дасть змогу закладам культури самим заробляти гроші і таким чином покривати певну частку своїх потреб у коштах. Тривають пошуки нових підходів для зміни споживацького характеру культури. Доцільно використовувати договірну, контрактну основу співпраці. Цікавий досвід накопичено щодо цього в Артемівському РБК, Кленівському центрі культури і дозвілля Амвросіївського району. В Красному Лимані для розвитку платних послуг створили міський творчий продюсерський центр "Арго", який має свою базу й залучає до співпраці колективи сільських клубних установ. Всі заходи, крім загальноміських, проводяться на комерційній основі, за угодами з підприємствами, господарствами, базами відпочинку, фермерами тощо (мають форму творчого замовлення). Використання соціально-творчих замовлень створює правову базу співпраці й посилює відповідальність сторін за виконання взятих на себе зобов'язань, що має позитивні наслідки в умовах ринкової економіки [5].

Останніми роками посилюється тенденція корпоративного утримання й фінансування закладів культури, особливо на селі. У Ново-азовському, Тельманівському, Володарському, Першотравневому, Волноваському районах вони фінансуються з місцевих бюджетів (заробітна плата клубних працівників) і з прибутків агроцехів ВАТ "Маріупольський металургійний комбінат Ілліча" (комунальні послуги, ремонт, опалення, придбання). Така ж система діє і в Слов'янському районі.

Ці відносини ще не мають юридичної основи, не формуються на основі договорів про корпоративне утримання, а тому зусилля обох сторін не завжди спрацьовують у необхідному напрямку. Подекуди клубні будівлі передаються у власність господарств, замість того, щоб надати їх у довгострокову безоплатну оренду, що дозволило б зберегти їх у мережі без репрофілювання на інший вид діяльності.

Перспективним напрямком залучення додаткових коштів є співпраця з громадськими організаціями, благодійними фондами, комерційними фірмами в межах так званого соціального партнерства. Заслугує на увагу такий досвід закладів культури Мар'їнського та Великоновосілківського районів з обласною громадською організацією "Київська Русь", яка фінансово підтримує проведення найбільш значущих заходів, поїздки самодіяльних художніх колективів на конкурси і фестивалі, придбання призів, обладнання і костюмів.

Основним джерелом поповнення фінансів у закладі культури залишається платна діяльність: власноруч зароблені кошти. Це обумовлено нормативно-правовою базою – Постановою КМУ "Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури і мистецтв, заснованими на державній та комунальній формі власності". Міністерством культури і туризму України затверджено порядок надання платних послуг. Кошти, отримані від цього, не обкладаються податками, що зафіксовано в Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств" [5].

Існує тенденція згортання самодіяльної художньої творчості, що пов'язано зі зниженням інтересу молоді до її традиційних видів. Натомість зростає кількість колективів спортивного танцю, брейк-дансу, сучасних напрямків молодіжної музики і т. ін. Створення платних угруповань у клубному закладі дає можливість залучити до занять у них якомога більше людей, не опираючись на бюджетне фінансування. Всі витрати в таких колективах покриваються за рахунок внесків учасників. Нині найбільшою популярністю користуються гуртки і студії хореографії, естрадної музики, театрального мистецтва, шейпінгу, живопису, вишивання, флористики, декоративно-прикладного мистецтва тощо.

Комплектування гуртків проводиться за бажанням учасників у кількості, яка забезпечує їхню самоокупність. Навчання здійснюється за авторськими або типовими планами і програмами.

Література

1. Закон України "Про культуру" // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – №24. – Ст. 168.
2. Виткалов В. Г. Українська культура: сторінки історії ХХ ст.: монографія / В. Г. Виткалов. – Рівне : Вертекс, 2004. – 640 с.
3. Аналітичний звіт Міністерства культури України за 2012 рік "Питання у галузі культури". – К.: НАКК-КіМ, 2013. – 82 с.
4. Філіна А.П. Державна культурна політика: Навчальний посібник / Філіна А.П. – К.: ДАКККіМ, 2008. – 224 с.
5. Ключко В.П. Глобалізація: економічні і соціокультурні аспекти: Монографія/ Ключко В.П. – К.: ДАКК-КіМ, 2005. – 190 с.
6. Перспективи розвитку культури в Україні // Діалог культур : Україна – Греція. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції 20-21 вересня 2012 р. (Солоніки – Патри – Афіни – Одеса – Київ). – К., 2012.

References

1. Zakon Ukrainy "Pro kulturu" [The Law of Ukraine "On Culture"] (2011). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Supreme Council of Ukraine*. (24), art. 168 [in Ukrainian].
2. Vytkaľov, V.H. (2004). *Ukrainska kultura: storinky istorii XX st.* [Ukrainian culture: the pages of history of XX century]. Rivne : Verteks [in Ukrainian].
3. *Analitychnyi zvit Ministerstva kultury Ukrainy za 2012 rik "Pytannia u haluzi kultury"* [Analytical Report of the Ministry of Culture of Ukraine for 2012 "Issues of cultural"] (2013). Kyiv: NAKKKiM [in Ukrainian].
4. Filina, A.P. (2008). *Derzhavna kulturna polityka* [State cultural policy]. Kyiv : DAKKKiM, 2008 [in Ukrainian].
5. Klochko, V.P. (2005). *Hlobalizatsiia: ekonomichni i sotsiokulturni aspekty* [Globalization: economic and socio-cultural aspects]. Kyiv: DAKKKiM [in Ukrainian].
6. *Perspektyvy rozvytku kultury v Ukraini* [Prospects for the development of culture in Ukraine] (2012). *Dialoh kultur : Ukraina – Hretsiiia* [Dialogue of Cultures: Ukraine – Greece]. *Materialy III Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii 20-21 veresnia 2012 r. (Soloniky – Patry – Afiny – Odesa – Kyiv)*. Kyiv : NAKKKiM [in Ukrainian].

УДК 726.54+94(477–25)+378.147

Чухрай Любов Олександрівна
кандидат культурології, доцент
Київського національного університету
культури і мистецтв
e-mail: l.chuhrai@gmail.com

**ЗАМІТКИ ДО ВИКЛАДАННЯ АРХІТЕКТУРНОЇ
ІСТОРІЇ КИЄВА: ПАМ'ЯТКИ АНДРІЇВСЬКОГО УЗВОЗУ**

У статті розглядаються питання створення навчального курсу, присвяченого архітектурній історії міста Києва. Основною формою викладання такого курсу є лекція-екскурсія. Така форма поєднує науковість та наочність. Створення лекцій-еккурсій повинно формуватися за ландшафтно-ансамблевим принципом. Запропоновано розроблену за цією схемою екскурсію Андріївським узвозом.

Ключові слова: архітектура, викладання, екскурсія, Андріївський узвіз, Десятинна церква, Андріївська церква, Покровська церква.

Чухрай Любов Александровна, кандидат культурологии, доцент кафедры истории Украины и музееведения Киевского национального университета культуры и искусств

Заметки к преподаванию архитектурной истории Киева: достопримечательности Андреевского спуска

В статье рассматриваются вопросы создания учебного курса, посвященного архитектурной истории города Киева. Основной формой преподавания такого курса является лекция-экскурсия. Такая форма занятия объединяет научность и наглядность. Создание лекций-экскурсий должно проходить в соответствии с ландшафтно-ансамблевым принципом. В статье предлагается лекция-экскурсия по Андреевскому спуску, разработанная в соответствии с этим принципом.

Ключевые слова: архитектура, преподавание, экскурсия, Андреевский спуск, Десятинная церковь, Андреевская церковь, Покровская церковь.

Chukhrai Liubov, Ph.D. in Cultural Studies, Associate Professor of Ukrainian History and Museology Department, Kyiv National University of Culture and Arts

Recommendations for Kyiv architectural history course teaching. Sightseeings of Andriivskiy descent

This article presents issues for creation the educational course on Kyiv architectural history. Lecture-excursion is the main teaching method of the course as it helps to combine scientific and visual spheres to build the holistic approach. Lectures-excursions must be created on the landscape-ensemble approach, as Andriivskiy descent excursion, presented in this article.

Geographically Kyiv is an extremely compound city. The architecture is composed of specific landscapes and architectural complexes or ensembles. Education program for students should be based on the Kyiv architecture specific features.

The Andriivskiy Descent – is one of the best-known places in Kyiv. A number of the Andriivskiy Descent's architectural sights and monuments are closely connected to the lives of prominent Kyiv citizens. In late 80s of the XX century, the Andriivskiy Descent underwent principal renovation in the architectural style of XIX century. Streetlights, stone-block pavement and house fronts has been completely reconstructed. Art studios, cafes, galleries and other places have been opened there. It is possible to say that the Andriivskiy Descent has become a typical open-air museum.

St. Andrew's Church and M. Bulgakov Museum (located at №13 on the Andriivskiy Descent) are conceptually-emotive centers of the tour down the Andriivskiy Descent.

St. Andrew's Church, a monument of XVIII century, is the Baroque period architectural pearl of international importance. St. Andrew's Church is one of four Ukrainian attractions included into UNESCO list. The chronicles indicate that during the XI century, St. Andrew's Monastery was situated here, instead of the church.

Placing the church on the hill makes it dominant and noticeable from everywhere. According to the chronicles, St. Andrew the First Called (I century AD) has placed the cross here, blessed the earth around and predicted the building